

4. Прокіп А. В. Участь греко-католицької церкви в розбудові кооперативних інституцій Галичини наприкінці XIX – початку XX ст. *Вісник Львівської комерційної академії*. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2010. Вип. 9. 292 с. (Серія – Гуманітарні науки).
5. Ввести Андрея Шептицького у свідомість світу. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vvesty-andreya-sheptytskogo-u-svidomist-svitu/>
6. Клондайк, Каліфорнія, пекло: нафтовий бум на Галичині. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/klondaik-kaliforniia-peklo-naftovii-bum-na-galichini/>
7. Як організувати кооперативи в повіті. *Діло*. 27 травня 1923. С. 5.
8. Баран Б. М. Роль Греко-католицької церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Київ, 2022. Т. 33 (72) № 4. С. 1–5.
9. Авдикович К. Перша українська фабрика цукерків «Фортуна нова». Львів: «Тріада плюс», 2010. 48 с.
10. ЦДІАЛ України. Ф. 358. Оп. 2. Спр. 3.
11. Маринович М. Митрополит Шептицький та його послання «О квестії соціальній». Збруч: URL: <https://zbruc.eu/node/38808>
12. Оксана Лотоцька. Роль греко-католицького духовенства у розвитку кооперації східної Галичини в 20–30-х роках XX століття. *Науковий журнал Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. Тернопіль. 2021.
13. ЦДІАК України. Ф. 358. Оп.1. Спр.106.
14. Оксана Пасіцька Менеджер Андрей Шептицький. URL: <https://zbruc.eu/node/82863>

Василь ЧИЖОВ

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ У МІЖВОЄННИЙ І ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ: МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ, ГУМАНІЗМ, ДОПОМОГА ПЕРЕСЛІДУВАНИМ

Постать митрополита Андрея Шептицького (1865–1944) займає особливе місце в історії України першої половини XX ст. У часи глибоких суспільних потрясінь, крахів імперій, світових воєн, становлення та розбудови тоталітарних режимів, він зберіг не лише духовне лідерство, а й високі

моральні стандарти. У міжвоєнний і воєнний періоди Шептицький неодноразово ставав перед драматичним вибором: як очільник Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ), як інтелектуал, і як гуманіст. Його позиція щодо переслідуваних, зокрема євреїв під час нацистської окупації, стала прикладом моральної відваги у добу, коли мовчання і конформізм були радше правилом, ніж винятком [1].

2 лютого 1899 р. імператор Франц Йосиф I номінував А. Шептицького на Станіславівського єпископа. 17 вересня 1899 р. відбулась єпископська хіротонія, а 20 вересня 1899 р. – інтронізація на Станіславівську катедру [2]. Варто також зазначити, що, митрополит А. Шептицький став першим ієрархом ГКЦ, звертаючись до вірян народною мовою.

Загальна позиція митрополита щодо політики полягала в тому, щоб утримувати духовенство від втягування в політичну діяльність, подаючи власний приклад стриманості. Хоча як галицький митрополит він формально був депутатом Віденського парламенту (довічним членом Верхньої палати – Палати панів) і Галицького сейму, до 1911 р. він з'являвся там лише двічі, причому виступав виключно з просвітницькими, а не політичними промовами.

Водночас, задекларована позиція не стала на заваді участі митрополита в 1914 р. У перемовинах з польським політикомом, у результаті чого стала домовленість із польською стороною про виборчу реформу, яка би збільшила політичне представництво українців у Галицькому сеймі. На заваді її реалізації став початок Першої світової війни.

Урочисто висловив вітання українцям Галичини з відновленням державності 1 листопада 1918 р. Після захоплення Львова польськими військами, не залишив свою паству й місто, за що нова «влада» засудила його до двох років домашнього арешту. Лише після втручання Ватикану наприкінці 1920 р. йому дозволили виїхати за межі Галичини.

Міжвоєнний період став для митрополита часом не лише активного церковного, а й культурно-політичного лідерства. Після входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої (1919 р.), А. Шептицький зіштовхнувся з новими викликами: колонізацією, репресіями проти української освіти, дискримінацією Церкви. У відповідь він розгорнув широку просвітницьку діяльність, заснував греко-католицькі гімназії, підтримував Національний музей у Львові, підтримував українське книгодрукування Поряд із цим, митрополит активно сприяв діалогу між українцями і поляками, між християнами східного та західного обрядів, був прихильником екуменічного руху. Його моральна позиція полягала у визнанні цінності людської гідності понад національні чи конфесійні кордони

Період 1939–1944 рр. був апогеєм моральних викликів. Вторгнення Червоної армії у 1939 р. принесло хвилю репресій, зокрема проти духовенства. А. Шептицький, хоч і обмежений у діях, виступав із посланнями до вірних, засуджуючи атеїзм, насилля та доноси [3]. Найбільше моральне випробування постало після німецького нападу на СРСР у 1941 р. Митрополит зустрів їх із надією на відновлення українського життя, однак швидко розчарувався в їхній політиці. Восени 1942 р. він наважився на крок, який вирізняв його серед духовних лідерів того часу, написав листа до А. Гітлера, в якому засуджував масові вбивства євреїв.

Найяскравіше вияв його гуманізму – рятування євреїв. За дорученням Шептицького, монастирі ГКЦ у Львові та інших містах стали місцем переховування переслідуваних. Разом із братом, отцем Климентієм Шептицьким – він рятував понад 150 єврейських дітей і дорослих. Частина з них переховували в монастирях, іншим видавали фальшиві документи. Особливо відомим був випадок переховування дітей у василіянському монастирі Святого Йосифа. А. Шептицький був свідомий небезпеки таких дій. Однак, у своїх посланнях наголошував, що закон Божий вимагає рятувати людські життя незалежно від етнічного походження. «Не убий» – цей принцип залишався основою його особистої і церковної етики.

Після смерті митрополита у листопаді 1944 р. його постать тривалий час залишалася маргіналізованою радянською історіографією. Лише в незалежній Україні розпочалося глибше переосмислення його ролі. У 2013 р.і Ватикан офіційно визнав початок процесу беатифікації А. Шептицького. Його гуманізм, патріотизм і відкритість до «іншого» постають актуальними й сьогодні, в епоху моральних розломів та війни.

Митрополит А. Шептицький у міжвоєнний та воєнний періоди продемонстрував приклад духовного лідера, який не схилювався під тиском режимів і страху. Його моральна відвага, жертівність у порятунку євреїв, постійна проповідь миру та людської гідності є безцінним надбанням для української культури пам'яті. В умовах посттоталітарних трансформацій його спадщина залишається джерелом моральної орієнтації й викликом для істориків, богословів і всіх, хто шукає відповіді на питання про межі людяності в нелюдяні часи.

Список використаних джерел

1. Шептицький А. Не убий. *Львівські Архієпархіальні відомості*. 1942, листопад. Ч. 11. С. 179–180, 183.
2. Métropolitain André Szeptycky, 1865–1944. Rome, 1964. 429 p.

3. Старка В. Повсякденне життя західноукраїнського села в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 рр.: монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2019. 550 с.

Ігор ФРАНЧУК

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧИННИК У БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ З ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ НА ТЕРЕНАХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У 1939–1941 РР.

Окупація Західної України Червоною армією восени 1939 р., внаслідок пакту Молотова-Ріббентропа, стала початком кардинальних змін у суспільному та релігійному житті краю. Радянська влада, на теренах Східної Галичини, провела масштабну соціально-економічну трансформацію, спрямовану на знищення старих еліт і формування нового соціалістичного ладу. Одним із головних об'єктів наступу стала Греко-Католицька Церква (далі – ГКЦ), яка не лише відігравала важливу духовну, а й економічну роль у регіоні. Дослідження економічного чинника в антирелігійній політиці радянської влади дозволяє глибше зрозуміти механізми її боротьби з Церквою як впливовою інституцією в суспільстві.

До початку радянської окупації ГКЦ володіла значними матеріальними ресурсами. Їй належали численні храми, монастирі, землі, навчальні заклади, друкарні, сиротинці, шпитали. Вона активно брала участь у фінансуванні освітніх і культурних ініціатив, а духовенство було важливим елементом локальної економіки – особливо у сільській місцевості. Греко-католицькі парафії нерідко виконували функції місцевих центрів допомоги, мали ощадкаси, невеликі кредитні спілки, а окремі монастирі навіть вели господарську діяльність – зокрема, у сфері аграрного виробництва.

Ця фінансова автономія й економічна самодостатність викликали відверту ворожість з боку нової влади, яка не терпіла незалежних від держави центрів впливу, особливо таких, що користувалися довірою населення.

Уже в перші місяці після приходу Червоної армії в Східну Галичину радянські органи влади розпочали процес масового вилучення церковного майна. На основі постанов союзного уряду було проведено націоналізацію всієї нерухомості, яка належала Церкві. ГКЦ позбавлялася: культових споруд